

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Takó Dalma

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései

Pétervári Máté

A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csőd eljárásokra

Szépölgyi Enikő

A hadigondozás jogi szabályozásának áttekintése a polgári korban az 1933. évi VII. törvénycikkkel bezárólag

Kelemen Roland

Sajtó és sajtórendészet szabályai a kivételes hatalom tükrében az 1919 ősze és 1922 közötti időszakban

Fodor Viktor

A légi hadijogi megjelenése és szabályozása az első világháború végéig

Nagy Szabolcs

Takó Dalma: A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében – A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága

8. évfolyam (2020) 2. szám

8. évfolyam (2020.) 2. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD r. ezredes

A lapszám szerkesztője

Dr. Kelemen Roland

Társszerkesztők

Dr. Csiha Gábor alezredes
Dr. Farkas Ádám PhD százados

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 6 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadijog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
T A N U L M Á N Y O K	5
Takó Dalma A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései	7
Pétervári Máté A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csődeljárásokra	25
Szépvolgyi Enikő A hadigondozás jogi szabályozásának áttekintése a polgári korban az 1933. évi VII. törvénycikkkel bezárólag	41
Kelemen Roland Sajtó és sajtórendészet szabályai a kivételes hatalom tükrében az 1919 ősze és 1922 közötti időszakban	65
M Ű H E L Y	89
Fodor Viktor A légi hadijog megjelenése és szabályozása az első világháború végéig	91
F Ó R U M	109
Nagy Szabolcs Takó Dalma: A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében – A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága	111
Szerzőink	119

Pétervári Máté

A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csődeljárásokra

A magánjogi viszonyokat átalakító központi intézkedések az I. világháborúban

Az ún. kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. a háborúra készülődő Magyarországon a kormány számára korlátozott keretek között biztosította az azonnali intézkedések elrendelésének lehetőségét. A központi kormányzat ezáltal az országgyűlés törvényalkotási hatáskörébe avatkozhatott, ugyanis szükségrendeletek útján a törvényhozó szervhez tartozó kérdésekben is új rendelkezéseket alkothattott a háború fennállta alatti időszakban.¹

A magyar szabályozás különlegessége volt, hogy a brit megoldáshoz hasonlóan háborús helyzetben is a polgári kormányzat kezében hagyta az ország irányítását.² Komoly nyomás nehezedett ugyanis a magyar politikai elitre, hogy fogadják el a közös hadsereg érdekeinek szem előtt tartása céljából a katonai irányítást.³ A magyar szuverenitást

¹ MEZEY Barna: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk, In: KONYA, Peter (szerk.): *Prvá Svetová Vojna V Karpatoch. Első világháború a Kárpátokban. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В КАРПАТАХ*, Presov, Prešov University, 2016, 12. o.

² GALÁNTAI József: A háborús állam. A „kivételes hatalom” kodifikálása és alkalmazása 1914-16-ban, In: PÖLÖSKEI Ferenc, RÁNKI György (szerk.): *A magyarországi polgári államrendszerek*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1981, 195. o.

³ TÓTH Árpád: Az 1906. évi osztrák kivételes intézkedések magyarországi bevezetésének problémái a koalíciós kormány idején, In: CSIZMADIA Andor,

megőrizni vágyó érdekek azonban határozottan elutasították ezeket a törekvéseket.⁴ A különleges jogrendet szabályozó törvény elsősorban katonai célokat szolgáló rendelkezéseket tartalmazott. Emellett az országon belüli közrend biztosításához nyújtott eszközöket a kormányzat számára. A háborús időszakban a köznyugalom megőrzését szolgálta az alapjogok, így a mozgásszabadság, az egyesülési és gyülekezési jogok korlátozása.⁵ E szabályok betartására meghonosította a kormánybiztos intézményét is, akit a kormány nevezhetett ki a közrend fenntartása és a katonaság helyi szintű támogatása érdekében. Szükség esetén a belügyminiszter a rendelkezésére bocsáthatta a csendőrséget is. Katonai célokból a sajtószabadság korlátozására is eszközöket biztosított a törvény.

A közigazgatási, alkotmányjogi és büntetőjogi rendelkezések mellett csekély számú magánjogi rendelkezés található a jogszabályban. A gazdaság működését befolyásoló rendelkezések körébe sorolhatók a 7. § azon fordulatai, amelyek szerint a hadsereg érdekében lehetőség volt a

PECZE Ferenc (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*. I. k., Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966, 73-75. o.; TÓTH Árpád: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. létrejöttének előzményei 1868-tól a századfordulóig. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominae. Acta Juridica et Politica* Tomus XI. Fasciculus 6. (1964) 27. o.

⁴ KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja, *Parlamenti Szemle* 2016/1. 75-76. o.

⁵ SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976, 246-247. o.; KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja. In: KELEMEN Roland (szerk.): *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi geneziséről*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadi Jogi Társaság, 2017, 14. o.

fogyasztási cikkek árának maximalizálására. Emellett a 16. § foglalkozott a háborús időszakban a magánjogi viszonyok alakulásával, amelynek értelmében a kormány rendkívüli intézkedéseket hozhatott akár a fennálló törvényekkel szemben is a magánjogi követelések érvényesítése, valamint a polgári igazságszolgáltatás kapcsán. A polgári eljárásjogi szabályok alakítására felhatalmazó szabályok azonban kevés konkrétumot tartalmaztak. A hadiszolgáltatásokról szóló LXVIII. tc. pedig lehetővé tette a gazdaságnak és a polgári lakosságnak a hadsereg szolgálatába állítását.⁶

Ezek a rendelkezések a korábbi gazdasági felfogás átalakulásának kezdetét jelentették, ugyanis a polgári állam kiépülése visszaszorította az állam gazdaságra gyakorolt befolyását, amelynek igénye az első világháború közeledtével fokozatosan ismételen kezdett megjelenni.⁷ Az árak maximalizálásának lehetőségét először a kivételes hatalomról szóló törvény teremtette meg, amelynek következtében megjelent az árdrágítás bűncselekménye.⁸ Ennek kiterjesztésére felhatalmazást adott a kormánynak az 1914:L. tc., amelyet követően egyre szélesebb körű szabályozást nyert a

⁶ GALÁNTAI: i. m. 200-201. o.; TÓTH Árpád: Szükségintézkedések a mezőgazdasági munkaviszonyok szabályozásában az első világháború kezdeti szakaszán. In: Csizmadia Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*. V. k., Budapest, Tankönyvkiadó, 1983, 339. o.

⁷ POGÁNY Ágnes: A nagy háború hosszú árnyéka: Az I. világháború gazdasági következményei, In: TOMKA Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015, 265-266. o.

⁸ TÓTH Árpád: A hatósági árszabályozás és az árdrágító visszaélések problémái az első világháború idején Magyarországon, *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 38. Tom., 20. Fasc. (1988) 255-256. o.

jogintézmény.⁹ A két világháború között a gazdasági életben megjelenő tisztességtelen verseny és kartelljogi szabályozás az egyre szélesedő állami ellenőrzést jelképezte.¹⁰ A szabad versenyre épülő gazdaságszabályozás háttérbe szorulását jelentették ezek a rendelkezések.¹¹

⁹ VARGA Norbert: Árdragító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, VII. évf., 2. sz., 2017., 83. o.; MOLNÁR Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége*, Szeged, Doktori értekezés, 2018, 24-25. o.; ANGYAL Pál: *A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények. Árdragító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*, Budapest, Széchenyi Irodalmi és Művészeti R.-T, 64-65. o.

¹⁰ HOMOKI-NAGY Mária – KRUSÓCZKI Bence – PÉTERVÁRI Máté: *A Szegedi Törvényszék története. III. rész. Fejezetek a Szegedi Törvényszék magánjogi gyakorlatából*, Szeged, Szegedi Törvényszék, 2017, 30. o.; KRUSÓCZKI Bence: A tisztességtelen verseny a Szegedi Királyi Ítéltábla gyakorlatában, *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae* I. évf., 1. sz., 2018, 249.; STIPTA István: A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei, In: *Versenytükkör*, 2016/Különszám II., 60. o.; SZILÁGYI Pál – TÓTH András: A kartellszabályozás történeti fejlődése, In: *Versenytükkör*, 2016/Különszám II., 10-13. o.; SZABÓ István: A kartellfelügyelet szervezete és hatásköre az 1931. XX. törvénycikk nyomán, In: *Versenytükkör*, XII. évf., Különszám II., 2016, 65. o.; VARGA Norbert: Kartel-eljárásjog szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a Kartelbíróóság működésére, *Versenytükkör*, 2016/Különszám II., 85. o.; SZABÓ István: Az 1931. évi XX. törvénycikk rendes bíróságok előtti gyakorlata, In: *Versenytükkör*, 2017/Különszám VI., 36. o.; VARGA Norbert: Bíróságolási eljárási szabályok kartellügyekben az 1931. évi XX. tc. hatálybalépését követően, In: *Versenytükkör*, 2017/Különszám VI., 47. o.

¹¹ MOLNÁR Erzsébet: A kartellmagatartások büntetőjogi szankcionálásának kriminálpolitikai vizsgálata, In: *Versenytükkör*, 2019/1. szám, 29. o.; KOVÁCS György: A kartellkérdés gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere II, In: *Versenytükkör*, 2017/Különszám VI., 15.; 34. o.

Az I. világháború kitörésével a kivételes hatalomról szóló törvényben található felhatalmazásra támaszkodva a kormányzat olyan rendeleteket adhatott ki,¹² amelyeknek célja a nehéz gazdasági körülmények könnyítése volt. A központi kormányzat először egy rövidebb időtartamú mindössze kéthetes fizetési halasztást rendelt el a magánjogi kötelezettségek esetében 1914. augusztus 1-jétől,¹³ amellyel csupán időt nyert egy kidolgozottabb rendelet kibocsátására.¹⁴ Ennek meghosszabbításáról így már augusztus 12-én gondoskodott a Tisza István vezette kormány, amely rendelet értelmében szintén 1914. augusztus 1-jei kezdettel már két hónapi halasztást engedélyezett a magánjogi kötelezettségek teljesítésének vonatkozásában.¹⁵ A háború elhúzódása miatt 1914-ben még a harmadik és a negyedik moratóriumrendelet kiadására is sor került.¹⁶ E rendeleteket a kormányzat a

¹² TÓTH Árpád: A kivételes hatalom szabályozása Magyarországon az első világháború előestéjén. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*. Tomus L., Fasciculus 13., 89. o.

¹³ 149. A m. kir. minisztérium 1914. évi 5.715. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettség teljesítésére halasztás engedélyezése tárgyában. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914. 1444-1446.

¹⁴ SZIVÓS Kristóf: Az 1911. évi I. törvénycikk hatálybalépésének körülményei, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 2020/1. szám.

¹⁵ 160. A m. kir. minisztérium 1914. évi 6.045. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére halasztás (moratórium) engedéséről. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914. 1467-1472. o.

¹⁶ 253. A m. kir. minisztériumnak 7.205/1914. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Harmadik moratóriumi rendelet. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914. 2244-2260. o.; 322. A m. kir. minisztérium 1914. évi 8.680. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás

kivételes hatalomról szóló törvény már említett felhatalmazása alapján az ún. iuris iudicium-rendeletekkel is kiegészítette, amelyek értelmében a bírói úton történő magánjogi igényérvényesítés lehetőségét kizárta, ugyanis a szabályozás alá vont esetekben nem biztosította a perindítás lehetőségét.¹⁷ Az első eljárásjogi vonatkozású rendelet pedig a katonai szolgálatukat teljesítő felek vagy ügyvédek esetében felfüggesztette az eljárást, azaz kötelezte a bíróságokat az ilyen ügyekben a perek felfüggesztésére.¹⁸

A csődjogi szabályozás változásai a kivételes hatalom alkalmazási időszakában

Az I. világháború kitörésekor az 1881:XVII. tc., a második magyar csődtörvény volt hatályban Magyarországon. A csődeljárás alatt a mai fogalomhasználatától eltérően a fizetésektelen adós vagyonának felosztását értették a hitelezői között előre meghatározott elvek alapján.¹⁹ A háború miatt elnehezülő gazdasági környezetben emiatt fontos kérdésnek bizonyult a csődjogi szabályozások átalakítása az I. világháború időszaka alatt.

A katonai szolgálatukat teljesítő csődeljárásban érintettek az ún. „nulladik” iuris iudicium-rendelet értelmében a

(moratórium) engedése tárgyában. Negyedik moratóriumi rendelet. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914. 2616-2639. o.

¹⁷ SZIVÓS: i. m.

¹⁸ 154. A m. kir. minisztérium 1914. évi 5761. M. E. számú rendelete, a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914. 1457-1463. o.

¹⁹ JUHÁSZ László: *A magyar csődjog kézikönyve*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2003, 19. o.

csődeljárás alatt ismeretlen helyen távollévőknek minősültek.²⁰ Az első moratóriumrendelet 12.§-ának értelmében Balogh Jenő igazságügyminiszter adta ki az első iuristitium-rendeletet, amely többek között arról intézkedett, hogy a moratórium időszakában a hitelező kérelmére csődnyitást nem rendelhetett el a bíróság.²¹ Ez nem jelentette a csődeljárások teljes tilalmát, mivel a közadós indíthatott csődeljárást saját maga ellen az 1881:XVII. tc. 82. §-a értelmében. Emellett az 1914. augusztus 15-e előtt a hitelezők által beadott kérelem alapján megindított eljárások szintén szüneteltek a moratórium időszaka alatt. A másik fordulata a csőddel kapcsolatos szakasznak pedig a közadós jogcselekvényeinek megtámadására vonatkozott. A közadós azon jogügyleteit, amelyek megkárosítják a hitelezőket, bizonyos feltételek mellett a csődtömeggondnok vagy a csődtömeg részére rendelt külön képviselő ugyanis megtámadhatta a csődtörvény alapján. Fontos kérdés volt, hogy mikor történt ez a jogcselekmény. A közadósnak a csődnyitás után bekövetkező jogcselekményei nyilvánvalóan semmisek, mivel a csőd megnyitásával a közadós a vagyona feletti rendelkezési jogát elveszítette.²² A csőd megnyitása előtti jogcselekmények ennek megfelelően főszabály szerint érvényesek, viszont bizonyos visszaélészerű jogügyletek

²⁰ 154. A m. kir. miniszterium 1914. évi 5761. M. E. számú rendelete, a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 1462. o.

²¹ 216. A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 13.300. I. M. E. számú rendelete, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges szabályok megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 2005. o.

²² HERCZEGH Mihály: *Magyar csődtörvény. 1881:XVII. törvényczikk, 2. kiadás*, Budapest, Franklin-Társulat, 1894, 81. o.

esetében biztosította a törvény a lehetőséget azoknak a megtámadására. Ha a megtámadás sikeres, akkor az érvénytelenített jogügyletek tárgyai is a csódtömeg részét képezték. A csőd megnyitása előtti jogcselekmények esetében viszont a jogalkotó abban az esetben rendelte a visszaélésszerű joggyakorlást megállapíthatónak, ha a közadós a jogügyletet az ellene benyújtott csődnyitási kérvény beadása után, vagy kereskedelmi csőd esetében a fizetési megszüntetését követően kötötte meg. Emellett a jogügylet érvénytelenségéhez még arra is szükség volt, hogy a másik fél tudatában legyen annak, hogy a közadós ellen csődnyitási kérvényt nyújtottak be, vagy az a fizetéseit megszüntette. A csőd megnyitása előtti időszak parttalan vizsgálatának pedig olyan módon szabott gátat a jogalkotó, hogy csupán a csődnyitást megelőző hat hónapban vizsgálható, hogy a másik fél tudott-e a fizetések megszüntetéséről.²³ A iuristitium-rendelet értelmében ebbe a hat hónapos határidőbe nem voltak beszámíthatók a moratórium alatt eltelt hónapok.²⁴

A második iuristitium-rendelet ezeket a rendelkezéseket olyan módon módosította, hogy az adós kérelmére abban az esetben is lefolytathatta az eljárást, ha azt valamely hitelező kezdeményezte. Ha a csődnyitás iránti kérelem alaptalannak bizonyul, akkor a bíróság elutasította a kérelmet. Ha viszont szükséges a csőd megnyitása, akkor nem folytatható le az eljárás a moratórium alatt, hanem az eljárás félbeszakításáról kellett intézkednie a bíróságnak. Az elrendelt biztosítási

²³ APÁTHY István: *A magyar csődtörvény tervezete*, I. rész, Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1874, 77. o.

²⁴ 216. A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 13.300. I. M. E. számú rendelete, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges szabályok megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 2005. o.

intézkedések további fenntartásáról viszont rendelkezhetett a törvényszék.²⁵ A következő két iuristitium-rendelet csupán meghosszabbította a korábbi csődjogi rendelkezéseket fenntartását, ugyanis szó szerint ismétlődtek az. 1914. évi 19.400 I.M. E. számú rendelet megalkotásakor kialakított fordulatok,²⁶ így a csődjogi szabályozás a harmadik iuristitium-rendeletig fokozatosan fejlődött, majd utána az igazságügyminiszter ezek fenntartásáról rendelkezett 1915 végéig. Az 1915. évi iuristitium-rendelet annyival egészült ki, hogy már nem csupán a kivételes hatalomból származó felhatalmazás alapján adta ki a kormányzat, hanem a megelőző év utolsó napjaiban elfogadott 1914:L. tc. 14. §-ára is támaszkodva, amely már nemcsak a magánjogi követelések érvényesítése esetében biztosított beavatkozási lehetőséget, hanem a magánjogi jogviszonyok rendezésére és a kivételes hatalom hatályon kívül helyezéséhez szükséges átmeneti rendelkezések megállapítására is.²⁷

²⁵ 300. A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 19.400. I. M. E. számú rendelete, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges szabályok megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 2465. o.

²⁶ 381. A m. kir. igazságügyminiszter 1914. évi 23.400. I. M. E. számú rendelete, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges szabályok megállapítása tárgyában. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 2921. o.; 285. A m. kir. igazságügyminiszter 1915. évi 7.400. I. M. E. számú rendelete, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges szabályok megállapítása tárgyában. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1915. 924. o.

²⁷ TÓTH Árpád: A háborús jog néhány tulajdonkorlátozó rendelkezése a dualizmus idején. In: Csizmadia Andor: *Jogtörténeti tanulmányok II*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968, 294. o.

A kivételes hatalom miatt fenntartott jogrend szűkítésére tett egyik lépés volt a moratórium feloldásáról hozott kormányzati döntés, amely rendelet 1915. augusztus 1-jén lépett hatályba. Ennek 40.§-a értelmében kapott felhatalmazást az igazságügyminiszter a szükséges eljárásjogi szabályok megalkotására, amelynek következtében adta ki rendeletét Balogh Jenő 1915. július 31-én. A csődeljárásra vonatkozó szabályokon azonban ez a rendelet még nem változtatott. Csupán kiterjesztette azon megtámadható közdósi jogcselekmények körét, amelyek esetében a moratórium időszaka nem számítható be.²⁸ Azok a súlyosan visszaélészerű jogügyleteket (pl. örökségről vagy hagyományról való visszteher nélküli lemondás) vonták a szabályozás hatálya alá, amelyeket a csődnyitást megelőző két évben való megvalósításuk esetén is megtámadhattak az érdekeltek.²⁹

A csődeljárásokra vonatkozó korlátozásokat az 1915. november 15-én kiadott rendelet szüntette meg,³⁰ amely egyúttal bevezette a csődön kívüli kényszeregyezségi eljárást.³¹ A rendelet az igazságügyminiszter rendelkezése alapján 1915.

²⁸ 419. A m. kir. igazságügyminiszter 1915. évi 12.000. I. M. E. számú rendelete, a moratórium fokozatos megszüntetése következtében a polgári peres és nem peres eljárásban a szükséges szabályok megállapítása tárgyában. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915. 1301-1302. o. (A tartalomjegyzék szerint tévesen szerepel a számozása a Rendeletek Tárában, így a korrigált verzió került megjelölésre.)

²⁹ *Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai.* X. k, [Budapest], Pesti Könyvnyomda, 1879, 82. o.

³⁰ 490. A m. kir. minisztérium 1915. évi 4.070. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyezségi eljárásról. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915. 1754-1755. o.

³¹ HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetek alapjai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006, 485. o.

december 1-jén lépett hatályba,³² így mintegy másfél éves „intermezzot” követően ismételten helyre álltak a csődjogi viszonyok, viszont a kormányzat az új jogintézmény bevezetésével igyekezett megóvni a fizetési nehézségekbe ütköző gazdasági szereplőket.³³ A csődön kívüli kényszeregyezségi eljárás által ugyanis a csődeljárás megindítása nélkül a hitelezők megkaphatták a követeléseiknek meghatározott hányadát, amely még sokszor így is meghaladta a csődeljárás folyamán megszerezhető pénzösszeget, az adós pedig a csődöt és annak hátrányos jogkövetkezményeit elkerülve a gazdasági élet aktív résztvevője maradhatott.³⁴

A iuristitium-rendeletek csődjogi szabályaival kapcsolatos ügy a Szegedi Királyi Ítéltábla gyakorlatából

A Szegedi Ítéltábla levéltári anyagában fennmaradt egyik ügy jól szemlélteti, hogy miképpen hatott a folyamatban lévő csődeljárásokra az I. világháború első időszakában elrendelt eljárási moratórium. Fellner Béla felperes kérelmére Dr. Vészi Arthur alperes ellen 1914. június 15-én nyitotta meg a csődöt a Szegedi Kir. Törvényszék. Alperes pedig már az általános

³² 551. A m. kir. igazságügyminiszternek 1915. évi 61.000. I. M. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról szóló 4.070/1915. M. E. számú rendelet végrehajtása tárgyában. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915. 1999. o.; MESZLÉNY Artur: *A csődön kívüli kényszeregyesség*, Budapest, Athenaeum, 1916, 14. o.

³³ Indokolás a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényjavaslathoz. *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, L. k, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1916, 99. o.

³⁴ ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1921 és 1938 között*. III. k., Budapest-Szeged, 2017, 32-33. o.

mozgósításkor katonai szolgálatra bevonult, amelynek következtében a Szegedi Kir. Ítéltábla a felperes 1914. augusztus 10-ei dátumozású felfolyamodását az 1914. július 30-án kelt törvényszéki végzéssel szemben már nem bírálhatta el. A bíróság az eljárást felfüggesztette és az iratokat az elsőfokú bíróságnak visszaküldte azzal, hogy a moratórium lejárta után haladéktalanul terjessze fel újra azokat.³⁵

A bíróság a korábbiakban már elemzett 13.300/1914. I. M. E. számú rendelet 7. §-ára hivatkozott 1914. szeptember 9-én kelt végzésében, miszerint a jelen esetben az 1914. augusztus 15-e előtt a hitelező által kezdeményezett csődnyitás szünetel. Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a bírói tanács először a szünetelés kimondásaként szövegezte az eljárási cselekményt, amelyet később felfüggesztésre korrigált. Az 1911. évi I. tc. alapján és Magyary Géza szerint a szünetelés elrendelésére a felek kölcsönös megegyezése esetén volt lehetőség,³⁶ míg abban az esetben, ha valamelyik fél háború idején katonai szolgálatot teljesített, akkor a bíróság végzés útján felfüggeszthette az eljárást hivatalból vagy valamely fél kérelmére.³⁷ A Pp. alapján így a bíróság terminológiája tűnik helyesebbnek, amelyet igazolni látszik, hogy a második iuristitium-rendelet értelmében a bíróság már az eljárás félbeszakítására kapott lehetőséget szünetelés helyett. Ugyan jogforrási alapként nem jelölte meg a bíróság a m. kir. miniszterium 1914. évi 5761. M. E. számú rendeletét, de ennek értelmében a katonai szolgálatot teljesítő peres fél esetében az

³⁵ Csongrád Megyei Levéltár Szeged (a továbbiakban: CSMLSZ) VII. 1. Szegedi Királyi Ítéltábla iratai 679. (1979- a dobozon megjelölt évszám téves, mivel 1920-as évek ítéltáblai anyagait tartalmazó dobozok közé van számozva, és ezekhez az évekhez tartozó iratokat is tartalmaz) 4941/1914cs.

³⁶ MAGYARY Géza: *A magyar polgári perjog*, Budapest, Franklin-Társult, 1913, 403-404. o.

³⁷ MAGYARY: i. m. 398. o.

eljárást hivatalból szintén köteles volt felfüggeszteni a bíróság,³⁸ így a bíróság által használt terminológia ezzel a rendelettel is egybevágott. Ez az eset így rámutat arra, hogy ekkor még nem lépett hatályba az 1911. évi Pp., de a fogalomhasználata már hatott a bírósági gyakorlatra. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy a második iuristitium-rendeletben használt félbeszakítás, mint fogalom az új perrendtartásban nem használt terminológia.

A Szegedi Királyi Törvényszék 1920. október 14-én küldte meg újra az iratokat az ítéletábla számára, mivel „a bíróság hivatalos tudomása szerint Dr. Vészi Arthur panaszlott a háború tartama alatt teljesített katonai szolgálatból illetve hadi fogságból visszatért és újból Hódmezővásárhelyen telepedett le.”³⁹ A Szegedi Királyi Ítéletábla 1920. november 3-án kelt végzésében először megállapította,⁴⁰ hogy a 2.807/1915. M. E. számú moratóriumfeloldó rendelet a moratóriumot megszüntette.⁴¹ Vészi Arthur a katonai szolgálatból és a hadi fogságból pedig már visszatért, így az 1.380/1915. M. E. számú rendelet 1. §-ának hatálya sem terjedt már ki rá,⁴² emiatt ez a felfüggesztési ok már nem állt fenn. A

³⁸ 154. A m. kir. miniszterium 1914. évi 5761. M. E. számú rendelete, a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLVIII. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 1457-1458. o.

³⁹ CSMLSZ VII. 1. Szegedi Királyi Ítéletábla iratai 679. (1979) 2762/1915/18.

⁴⁰ CSMLSZ VII. 1. Szegedi Királyi Ítéletábla iratai 679. (1979) P.I.992/19/1920.

⁴¹ 351. A m. kir. miniszterium 1915. évi 2.807. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettségek teljesítésére engedett halasztás (moratórium) fokozatos megszüntetéséről. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1915. 1123-1147.

⁴² 284. A m. kir. miniszterium 1915. évi 1.380. M. E. számú rendelete, a háború következtében a polgári peres és nem peres eljárásban szükséges

4.070/1915. 71. §-a alapján 1915. december 1-jétől a hadi szolgálatot vagy azzal azonos tekintet alá eső szolgálatot már nem teljesítő adósok ellen a félbeszakadt csődnyitási eljárás hivatalból folytatandó volt, így az Ítéltábla több mint hat év elteltével ismételten érdemi vizsgálat tárgyává tehetette az ügyet.⁴³

Összegzés

Az I. világháború időszakában a kormányzat az 1912:LXIII. tc. alapján megszerzett felhatalmazásra támaszkodva hatékonyan léphetett fel a gazdaság megóvása érdekében, így a fizetéseképtelenné váló gazdasági szereplők számára majd másfél év állt rendelkezésre az I. világháború kitörését követően a talpra állásra, amelyet követően a csődön kívüli kényszeregyezés jogintézménye biztosított „mentőövet” számukra.

Balogh Jenő igazságügyminiszteri regnálása így az I. világháborúban is igazolta a személye irányában támasztott elvárásokat,⁴⁴ amelyeknek nem volt könnyű megfelelnie, mivel ebben az időszakban kellett végül hatályba léptetnie az új polgári perrendtartást, a háborús viszonyok miatt pedig a magánjogi kodifikáció is megszakadt,⁴⁵ így jogalkotási

rendkívüli intézkedések megállapításáról. Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915. 905-906.

⁴³ 490. A m. kir. minisztérium 1915. évi 4.070. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról. (a továbbiakban: 4.070/1915. M. E. számú rendelet) Magyarországi rendeletek tára XLIX. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915. 1754.

⁴⁴ STIPTA István: Balogh Jenő, az igazságügy református minisztere, In: *Jogtörténeti Szemle*, 2017/4. szám, 40-41. o.

⁴⁵ HOMOKI-NAGY Mária: Gondolatok a magyar kodifikáció történeti háttéréről. In: Hajdú József (szerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés*,

szempontból is nehéz helyzetben kellett tárcájának megalkotnia a moratórium- és iuristitium-rendeleteket.

Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 92. o.; Mária HOMOKI-NAGY: Geschichte der zivilrechtlichen Kodifikation. In: Gábor Máthé (Hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*, Budapest, Dialóg Campus Verlag, 2017, 497. o.